

Epigrammen van Poseidippos

▼ Piet Hemker

Tot het einde van de vorige eeuw was de dichter Poseidippos alleen bekend als de auteur van een paar dozijn epigrammen, waarvan de meeste te vinden zijn in de *Anthologia Graeca*. Het was bekend dat hij omstreeks 310 v.Chr. in Pella, Macedonië, geboren werd en dat hij enige tijd op Samos woonde. Ook wist men dat hij een belangrijk deel van zijn werkzame leven doorbracht in Alexandrië, aan het hof van Ptolemaios II Philadelphos en dat hij omstreeks 247 v.Chr. in Egypte overleden moet zijn.

De geringe interesse voor het werk veranderde toen in de jaren 1990 een papyrus gevonden werd die eeuwenlang verborgen was gebleven, omdat hij verwerkt was tot een papiermaché omhulsel van een mummie. Blijkbaar had de mummie-maker in de 2de eeuw v.Chr. een oude gedichtenbundel gerecycled. Gelukkig kon zijn werk gedeeltelijk ongedaan gemaakt worden en zo is een van de oudst overgebleven dichtbundels bewaard gebleven. Het handschrift wordt gedateerd op 230–200 v.Chr. Op de papyrus staan 112 epigrammen, waarvan vele zeer beschadigd zijn, en er staat geen auteur bij vermeld. Maar twee epigrammen blijken ook bekend uit andere bron en zijn het werk van Poseidippos. Inmiddels wordt algemeen aangenomen dat alle epigrammen van deze auteur zijn. De Griekse tekst van de papyrus, die in Milaan bewaard wordt, werd in 2001 gepubliceerd.

Natuurlijk hebben vele geleerden zich op die recente vondst gestort en dit heeft geresulteerd in talloze artikelen en twee interessante bundels, in 2004 en 2005. Al eerder, in 2003, heeft J.M. Bremer voor *Hermeneus* een artikel geschreven waarin hij in het bijzonder ingaat op de nieuw gevonden grafgedichten die op de papyrus voorkomen.

Het is opmerkelijk dat de gevonden epigrammen in negen (waarschijnlijk oorspronkelijk tien) categorieën onderverdeeld zijn. De onderwerpen die met name genoemd worden, zijn (1) λιθικά, over stenen, (2) οἰωνοσκοπικά, voortekens, (3) ἀναθηματικά, wijgeschenken, (4) ἐπιθύμια, grafschriften, (5) ἀνδριαντοποιικά, standbeelden, (6) ἵππικά, paardenraces,

(7) ναυαγικά, schipbreuken, (8) ἰαματικά, genezingen, (9) τρόποι, manieren. Ook in de grootste oud-Griekse epigrammenverzameling, de *Anthologia Graeca* komen veel van deze onderwerpen geregeld terug. Een opmerkelijk gemis in de teruggevonden papyrus zijn de drank- en liefdesgedichten, terwijl deze toch het merendeel van het van ouds bekende werk van Poseidippos uitmaken.

In de vertalingen hieronder wil ik van elk van de onderwerpen (1)–(9) één of meer voorbeelden geven. Uit sommige gedichten blijkt duidelijk de bewondering of verwondering van de dichter voor wat hij ziet (stenen, standbeelden). Andere epigrammen lijken geschreven om bij het hof in de smaak te vallen. Daar komen natuurlijk vooral de lofgedichten voor in aanmerking die de overwinningen van de Ptolemaïsche koningen en koninginnen bij wagenraces beschrijven, en ook de gedichten ter ere van de tempels die admiraal Kallikrates, hoveling en priester van de Philadelphoi, opricht ter ere van koningin Arsinoë (AB 39, 116, 119. De nummers verwijzen naar de plaats van het epigram in de uitgave van Austin en Bastianini). Aan de andere kant krijg je soms ook de indruk dat de dichter de nieuwtjes van de dag in zijn epigrammen verwoordt. Dat is vooral het geval bij de schipbreuken en bij sommige grafgedichten. Maar bij de genezingen en de voortekens wordt het toch moeilijk de doorvertelde verhalen van anekdotes te onderscheiden. In alle gevallen is het wel duidelijk dat de epigrammen geen opschriften meer zijn, maar bedoeld om in gezelschap voor te dragen en ermee te schitteren. In *Over stenen* (λιθικά) beschrijft Poseidippos juwelen, maar ook rotsblokken en magneten.

In *Standbeelden* (ἀνδριαντοποιικά) laat hij zich lovend uit over de typisch hellenistisch realistische weergave in de beelden die hij ziet, in tegenstelling tot de meer statische in de klassieke beeldhouwkunst. In een epigram waarin de Kolossos van Rhodos beschreven wordt (AB 68), hoor je de bewondering doorklinken voor het vakmanschap van de bronsgieter die het voor elkaar krijgt zó'n groot beeld te maken, hoewel de Rhodiërs eigenlijk toch een nog veel groter beeld hadden willen hebben.

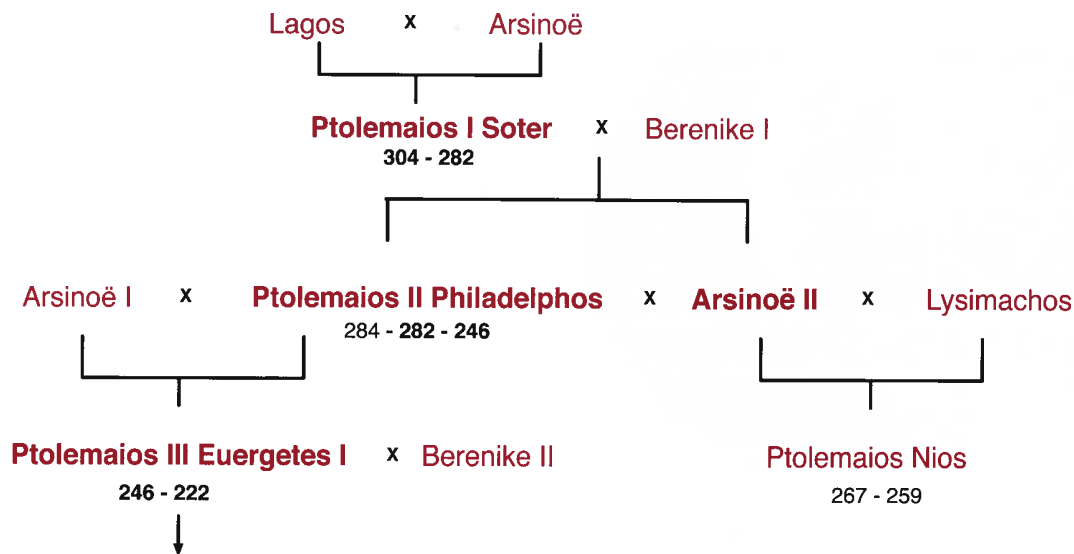
Dr. Piet Hemker (1941) was tot zijn pensionering in 2006 werkzaam als hoogleraar numerieke wiskunde bij het Centrum voor Wiskunde en Informatica en de Universiteit van Amsterdam.

Tekening van een beeld van Poseidippos in de Vaticaanse Musea in Rome.

Portret van Ptolemaios II
Philadelphos en Arsinoe II. De zgn.
Gonzaga-camee, drielagige sardonyx,
vervaardigd in de 3de eeuw v.Chr. in
Alexandrië (Staatsmuseum
De Hermitage, St.-Petersburg).

In de τρόποι (manieren van doen) spreken doden vanuit hun graf voorbijgangers toe. Het lijkt een reactie op de meer respectvolle grafgedichten. Dat τρόποι geen ongebruikelijk genre was, zien we bijvoorbeeld bij Kallimachos in *Anthologia Palatina* 7, 318:

Μὴ χαίρειν εἴπῃς με, κακὸν κέαρ, ἀλλὰ πάρελθε·
ἴσον ἐμοὶ χαίρειν ἐστὶ τὸ μὴ σὲ πελᾶν.

‘Groet me niet, rotzak, schiet op, loop door, / ik lig hier pas goed als je weg bent’.

Poseidippos is hier een stuk vriendelijker en geestiger.

Al met al behandelt Poseidippos een bont palet van onderwerpen en de hele serie geeft een mooi beeld van zaken die de mensen in die hellenistische tijden bezighielden. Op deze plek kunnen we uit elk onderwerp maar een klein aantal epigrammen weergeven. Voor degene die méér wil lezen is een uitgebreidere verzameling beschikbaar op internet (<http://pieth.home.xs4all.nl/posidippus/>), waar ook de Griekse tekst gevonden kan worden, samen met een korte

woordenlijst per epigram. Natuurlijk kent het manuscript van de tekst talloze hiaten en onduidelijkheden. De hier vertaalde epigrammen waren niet al te zeer verminkt en voor de vertaling heb ik gebruik gemaakt van de tekst met conjecturen zoals gepubliceerd in Austin en G. Bastianini. Ik heb gekozen voor een vrij letterlijke vertaling.

Beknopte bibliografie

- B. Acosta-Hughes, E. Kosmetatou en M. Baumbach (red.), *Labored in Papyrus Leaves, Perspectives on an Epigram Collection attributed to Posidippus* (Washington D.C. 2004).
- C. Austin en G. Bastianini, *Posidippi Pellaei quae supersunt omnia* (Milano 2002).
- J.M. Bremer, Nieuwe grafgedichten uit een oude kist, *Hermeneus* 75,2 (2003) 125-35.
- J.M. Bremer, De ‘nieuwe Poseidippos.’ Een dichtbundel uit de Oudheid? *Lampas* 39 (2006) 3-17.
- K. Gutzwiller (red.), *The New Posidippus. A Hellenistic Poetry Book* (Oxford 2005).

Donkergele gesneden steen met
leeuw, uit de 1ste-2de eeuw n.Chr.
(Nationaal Museum, Belgrado).

Over stenen

(AB 5)

'Timanthes sneed deze schitterende saffier,
deze Perzische halfedelsteen gevat in goud, voor Demylos.
Voor een tedere kus kreeg de donkerharige Nikaia uit Kos
dit lieflijk geschenk.'

(AB 13)

'Dit is een verraderlijke steen.
Als ze geolied is, wonder van bedrog,
loopt het licht over het gehele oppervlak.
Maar als het oppervlak is opgedroogd,
flitst direct de gegraveerde Perzische leeuw tevoorschijn
die zich uitstrekt naar de mooie zon.'

(AB 19)

'Je moet niet proberen uit te rekenen hoeveel golven die steen
zo ver van de woedende zee wegbrachten!
Poseidon schudde hem flink en toen hij afbrak wierp hij die
rots van wel vijftien meter
snel op één stevige golf van zijn plek, en hij stootte hem naar
de steden,
plomper dat-ie-was dan Polyphemos' deur-steen.
Polyphemos had hem niet kunnen optillen, die geitenhoeder
die zo vaak dodelijk verliefd met Galatea rondzwom.'

En het is ook de ronde rolsteen van Antaios niet,
maar wel van de drietand, het wonderwerk van de
Kaphereïsche zee¹.

Poseidon, beteugel uw grote hand
en voer de zware golf niet vanuit de zee naar de kale kust.
Omdat u uit de diepte van de zee een steen van 24 el tilde,
zult u gemakkelijk een heel eiland in zee maaïen.'

- 1 De Kaphereïsche kaap: een kaap aan de zuidkust van Euboia.

(AB 20)

'Zoals u vroeger het hoge Helike met één golf trof¹
en het geheel, tezamen met zijn klippen tot zand liet worden,
zo zou u ook als honderd-armige stormwind opgerezen zijn
tegen Eleusis²,
als Demeter uw hand niet gekust had.
Maar nu, Heer van Geraistos³, houd mét de eilanden
ook Ptolemaios' land en kusten vrij van aarbevingen.'

- 1 Helike was een Griekse stad in het noorden van de Peloponnesos die in de winter van 373 v.Chr. door een aardbeving geheel in zee verdween. In 2001 werden resten van de plaats gevonden (zie www.helikeproject.gr).
- 2 Eleusis, hier een voorstad van Alexandrië.
- 3 Geraistos plaats aan de zuidkant van Euboia, met een heiligdom voor Poseidon.

Over voortekens

(AB 23)

'Als je 's morgens een meeuw ziet duiken in een golf van de zee,
visserman, dan moet je dat beschouwen als een goed teken,
en dan moet je de veelhaak laten zakken en
het grote net uitwerpen en de fuiken.
Je zult dan nooit zonder vangst terugkomen.'

(AB 32)

'Een dienaar bracht Antimachos, die naar de strijd in Illyrië
moest,
zijn gordel en zijn wapens,
maar hij viel, toen hij uitgleed in de marmeren hal van het huis.'

Antimachos' hart raakte van slag door het voorteken van zijn dienaar,
die direct daarna de gewichtige held
als een klein beetje as uit de strijd kwam terugbrengen.'

(AB 33)

'Aristoxenos de Arkadiër had een droom die te groot voor hem was,
de onnozele smachtte naar grote dingen.
Hij meende als bruidegom van Athene, in het huis van de Olympische Zeus,
de gehele nacht in haar gouden kamer te slapen.
Toen hij 's morgens wakker werd, mengde hij zich in het strijdgewoel,

omdat hij dacht dat hij de energie van Athene in zich had.
De zwarte Ares bracht hem, die wedijverde met de goden, in slaap.
En zo vertrok de onechte bruidegom naar de Hades.'

Over wijgeschenken

(AB 36)

'Arsinoë¹, aan u is deze linnen hoofddoek uit Naukratis gewijd,
zodat de wind door de plooiën kan spelen.
Daarmee, beminde vrouwe, wilde u zich, in mijn droom,
het zoete zweet afvegen, als u klaar was met Uw zware vermoeienissen,
Zo verscheen u, die Uw broer bemint,
met een puntige speer in uw hand, Vrouwe, en een hol schild
aan uw arm.
Het meisje Hegeso, van Macedonische afkomst,
legde de strook wit linnen voor u neer, omdat u haar erom vroeg.'

1. Arsinoë II, de zuster-echtgenote van Ptolemaios II.
Hun goddelijke verering dateert van 271 v.Chr., vóór haar overlijden in 269. In Alexandrië werd de cultus van de Philadelphoi gecombineerd met die van Alexander (hun ouders, de *Theoi Soteres*, hadden hun eigen cultus).
Arsinoë II werd ook geïdentificeerd met Aphrodite.
In dit epigram lijkt ze meer geïdentificeerd te worden met Athene.

(AB 39)

'Of je nu met een schip de zee wil oversteken
of een kabel aan het vaste land wil vastmaken,
zend een groet aan Arsinoë van de Behouden Vaart
en roep uit haar tempel de machtige godin
die admiraal Kallikrates uit Samos¹ – zoon van Boïskos –
daar geplaatst heeft.
Vooral voor jou, zeeman. Maar ook een ander
die behouden vaart nastreeft vraagt vaak iets van deze godin.
Of je nu jouw gebeden naar de godin zendt
omdat je het vasteland nadert, of omdat je de goddelijke zee opvaart,
je zult bij haar een gewillig oor vinden.'

Arsinoë als Isis-Selene uit de 3de eeuw v.Chr. (Louvre, Parijs).

Portret van Alexander. Romeinse kopie naar een 4de-eeuws bronzen origineel van Lysippos (Louvre, Parijs).

- 1 Kallikrates van Samos was aanvoerder van de Ptolemaeïsche vloot circa 270-250 v.Chr. en vertrouweling aan het hof van Ptolemaios II Philadelphos.

Grafschriften

(AB 45)

'Korinna uit Marathos, die hier ligt, stopte er op hoge leeftijd mee met haar eigen handen het moeilijke weefgetouw te bedienen. Hoewel ze tachtig jaar was, kon ze toch met de helder klinkende weversnaald nog de fijne schering weven. Het ga de vrome vrouw goed, na zoveel werk, zij die in haar lange leven een vijfde oogst van dochters zag.'

(AB 53)

'Kalliope, hier lig je. Jouw vriendinnen huilen om jou, meisje, en om dat ellendige nachtfest toen, waarbij je – voor je moeder het prachtigste beeld van de hemelse Kypris – van het hoge dak afviel.'

(AB 57)

'Toen Philonis eens een kind baarde, ontrolde een wilde slang zó zijn spiraal boven haar hoofd, donker en geschubd: een gloed van vuur ontstekend in zijn ogen strekte hij zich al naar de vlechten in haar hals en wilde hij het kind aan haar boezem grijpen, verschrikkelijk! Van schrik deed het de ledematen van de vrouw in het kraambed bezwijken. Als gevolg van die monsterlijke voortekens kwam u aan uw einde, vrouw, maar uw zoon bleef toen ongedeerd en kreeg mettertijd grijze haren.'

Over standbeelden

(AB 63)

'Hekataios heeft dit brons in alles aan Philitas¹ gelijkend gemaakt, precies, tot in de randjes van zijn nagels. Zowel in formaat de gelijkenis nastrevend als in levensecht vlees.

En hij legde niets van het uiterlijk van helden erin. Maar hij boetseerde de oude perfectionist met al zijn vaardigheid, met de werkelijkheid als het juiste richtsnoer. Het lijkt of hij gaat spreken, met zoveel karakter heeft hij hem afgeschilderd, zo levend, hoewel de oude man van brons is. Dankzij Ptolemaios –god en koning tegelijk– is deze man uit Kos voor de Muzen als standbeeld opgesteld.'

- 1 Philitas van Kos (circa 340-280 v.Chr.) was dichter. Hij leefde lange tijd in Alexandrië, waar hij leraar van Ptolemaios II was.

(AB 65)

'Lysippos, beeldhouwer uit Sikyon, stoutmoedige hand,
geweldig bedreven handwerksman, werkelijk vuur schiet de
blik in jouw brons,
dat je de beeltenis van Alexander gaf.
Zo is de Perzen toch niets te verwijten?
Logisch dat de koelen voor de leeuw weglopen!'

(AB 68)

'De Rhodiërs wilden een zeer grote Helios neerzetten
twee maal zo groot. Maar Chares uit Lindos stelde vast
dat niet één handwerksman een nog grotere kolos dan deze
kon neerzetten. Als die eerbiedwaardige Myron
de grens van vier el had bereikt,
dan maakte Chares als eerste met zijn kunst
een bronzen beeld dat zo groot was als de aarde.'

Over paardenraces

(AB 71)

'Dat rijpaard van mij, Vurig, wón
en ook ik bij de 200 meter, op dezelfde Pythische Spelen.
Tweemaal werd ik, Hippostratos, als winnaar uitgeroepen.
Mijn paard had de prijs, en ook ik, eerbiedwaardig Thessalië.'

(AB 79)

'Ja, Berenike de jonge koningin wint met haar wagen¹
in één keer alle prijzen voor bespannen wagenraces,
bij uw Nemeïsche² Spelen, Zeus.
Door de snelheid van de paarden liet de wagen
– nadat hij om het keerpunt gekomen was –
menig wagenmenner achter zich.
Rennend onder de teugel leken de paarden wel fakkels toen
ze als eersten naar de wedstrijdleiding³ van Argolis kwamen.

*Intaglio ring met Berenike II uit
246-222 (Walters Art Museum,
Baltimore).*

- 1 De koningin won met paarden uit haar stal. Ze mende niet zelf.
- 2 De Nemeïsche Spelen van 249 of 247 v.Chr.
- 3 De finish.

(AB 88)

'Wij zijn de eerste drie koningen en de enigen die in Olympia met wagens winnen, mijn ouders en ik. Ik ben één, zoon van Ptolemaios met dezelfde naam en zoon van Berenike, van Eordeïsche afstamming, en mijn ouders zijn twee. Ik continueer de grote roem van mijn vader; maar dat mijn moeder als vrouw de overwinning met de wagen behaalde, dat is groots.'

Over schipbreuken

(AB 90)

'De Noordenwind bracht Archeanax gewelddadig om toen hij in de Egeïsche zee naar het ruige Skyros zwom. Hij zag land aan de ene kant en hij zag het aan de andere kant, maar vierhonderd meter op zee is veel verder dan zo'n stuk op het land.'

(AB 93)

'Wanneer je soms die brave Pythermos ergens vasthoudt, zwarte aarde, stop hem daar dan vriendelijk onder, want hij kwam om tijdens de koude Aigokeros.¹ Maar, vader der zee, als jij hem achterhoudt, leg hem dan ongeschonden neer op een leeg strand, op een duidelijk zichtbare plek van Kyme², en geef zijn lichaam terug, zoals het behoort, aan zijn vaderland, heer van de zee.'

- 1 Aigokeros (*capricornus*) dierenriem-teken Steenbok, wintertijd.
- 2 Kyme, stad op Euboia.

Over genezingen

(AB 99)

'Askas uit Kreta was doof en kon noch het gedruis van het strand, noch dat van de wind horen. Direct na de gebeden tot Asklepios ging hij naar huis om zelfs door de muren te horen praten.'

Manieren van doen

(AB 102)

'Waarom staan jullie zo bij me? Waarom laten jullie me niet slapen, vragend naar wie ik ben, mijn afkomst en uit welk land? Loop aan mijn steen voorbij. Ik ben Menoitios, de zoon van Philarchos uit Kreta, ik praat niet veel omdat ik in het buitenland ben.'

(AB 103)

'Me niet vragend – zoals het hoort – uit welk land ik ben ga je voorbij, noch wie ik ben, noch wie mijn ouders zijn. Kom, doe even rustig en zie hoe ik hier lig. Ik ben Soses uit Kos, de zoon van Alkaïos, beste, de gelijke van jou.'

>> Wagenrace met vierspan op een Panathenaeïsche amfoor, eind 5de eeuw v.Chr. (British Museum, Londen).

